

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

La centralització de [o] àtona en català: del clotell al clatell
Joan Veny

Catalan Review, Vol. XIII, number 1-2, (1999) p. 225-253

LA CENTRALITZACIÓ DE [O] ÀTONA EN CATALÀ: DEL *CLOTELL* AL *CLATELL*

JOAN VENY

INTRODUCCIÓ

Devem a Joseph Gulsoy diverses aportacions decisives en la solució de problemes de gramàtica històrica del català, especialment del que ell anomena "desenvolupaments secundaris, o, si es vol (...), lleis fonètiques menors" (Gulsoy 14). Aquest volum d'homenatge al meu estimat col·lega i amic em brinda l'oportunitat de tractar en honor seu les característiques d'un canvi fonètic que m'ha atret des de fa temps i al qual havia fet alguna referència breu, manifestant la meua voluntat de tractar-lo amb una certa extensió (Veny, *Etimologia* 759 i *Catxel*, 472): es tracta de la centralització de la /o/ àtona, sobretot en posició inicial, esdevinguda /ə/ en català oriental o /a/ en català occidental (tipus *clotell* > *clatell*). Davant el nombre considerable de casos recollits, intentaré esbrinar si es tracta de fets esporàdics de la llengua i els seus dialectes o bé si ens trobem davant un mena de llei secundària, o menor, del català.

Divideixo el tema en els següents apartats:

- A. Casos d' [o] pretònica:
- 1) amb assimilació a la tònica [a]:
 - a) inicial no absoluta;
 - b) interior;
 - 2) amb dissimilació:
 - a) de la tònica tancada [o];
 - b) de la tònica oberta [ɔ];
 - c) de l'àtona [o];
 - d) per contacte.
 - 3) Altres casos
- B. Casos d' [o] inicial absoluta:
- 1) d'assimilació a la tònica [a];
 - 2) de dissimilació:
 - a) de la tònica tancada [o];
 - b) de la tònica oberta [ɔ];
 - c) de l'àtona [o].
 - 3) Altres casos

- C. Casos de posició posttònica.
 D. Casos de posició pretònica interna.

Parlo de centralització de *o* referint-me al so del català preliterari o arcaic [o] en posició àtona, mantingut en català occidental i mallorquí, i convertit en /u/ en català oriental, entre els segles XV i XVI; incloc també casos de /u/ àtona. La grafia dels mots amb *a* correspondrà a la vocal neutra /ə/ del català oriental i a /a/ del català occidental; el lector, doncs, trobarà grafies poc respectuoses amb la normativa com *fredaluga* 'fredeluga', *patarc* 'petarc', *pató* 'petó', *fanèvol* 'fenèvol', etc. De l'àrea geogràfica es deduirà si la forma és exclusivament occidental o oriental o de les dues àrees.

A. /o/ PRETÒNICA

1. Casos d'assimilació a la tònica central /á/:

[o]... [á] → [ə]... [á] (o [a]... [á])

a) Inicial no absoluta

ant. *flamayre* 'riu' (< *flomaire*, *flumaire*, derivat de *flom*, *flum* + el suf. *-aire* < -ARIU). Doc.: *Regles d'esquivar vocables* ("Évitar de dir *flamayre* per *flumayre* ") (ap. DCVB, s.v. *flumaire*)

ant. *g(u)alandard* 'llança curta' (< flamenc *godendag*, ètim proposat per Diez i Meyer-Lübke i seguit per Moll [DCVB s.v. *golondart*], però que no plau a Coromines). Doc.: a. 1456 (Alomar 310-311).

ant. *lambard* 'mestre d'obres' (< it. *lombardo*). Doc.: a. 1381 (DCVB).

baldar -(se) 'gronxar-se' (< **boldar* < VOLUTARE, DECat s.v. *balder*). Àrea: nord-occidental (DCVB). Introduït com a normatiu al DIEC, com el seu derivat *baldador* 'gronxador' (català nord-occidental [*Dialectologia* 256]).

barumballes, *barrumballes* 'flocs' (< *boruballes* < llat. BURBALIA) (DECat): València, Vinaròs (DCVB), Alacant (*barambolles*), Sant Mateu del Maestrat (*barumballes*), Albocàsser (*barumballs*) (ALDC).

falgat (< *folgat*): Lloret (Fàbregas-Rebollo 243).

farmatge (< *formatge*): Santanyí, Felanitx i alguns altres pobles de Mallorca.

galafre (< *golafre*): valencià. Doc.: Millàs 25.

llabarro / *llobarro* (< derivat de *llop* + suf. augmentatiu *-arro*): Dènia (Cabrera 1997), Peníscola (enquesta 18.IV.1973).

llamàntol, *llamanto* 'crustaci *Homarus gammarus*' (< *llomàntol*

[encara a Vilanova i la Geltrú, Cambrils, l'Ametlla de Mar, Sant Carles de la Ràpita, Peníscola, el Grau de Castelló, Borriana, LMP] < *llobàntol* < **logbàntol* < LUCOPANTERU 'onça, espècie de pantera' [DECat]). Àrea: Badalona, Maresme, València, Pollença (DCVB, LMP 722). Coromines atribueix al canvi al creuament amb *llagosta*, amb l'ajuda de l'assimilació. *Llamàntol* és mot normatiu.

llangant 'l'omàntol' (< *llongant*): Rosselló, Cadaqués (Centelles 281, Sala, DECat s.v. *l'omàntol*).

navalla 'ganivet de fulla plegable, raor' (< *novalla* [encara a part de l'aragonès] < NOVACULA): franja oest del nord-occidental (DECat); a la resta del català continental campen *navaixa*, *navaja*, que són adaptacions del cast. *navaja* (Veny *La importación*)

patard, *patarc* 'grivietta, *Symphodus rostratus*' (< *potard*, derivat de *pot* 'llavi' + suf. augmentatiu *-ard* < germ. HARD): Roses, Cambrils (Huguet 167), Calella, l'Escala, Cadaqués, Arenys de Mar (Plaja i Güell 1956-58, ap. DECat; Veny *Etimologia*). *Petarc* és normatiu. Doc.: com a malnom, 1743 i 1750 (Amigó, *Materials* 44).

radolar (< *rodolar* < ROTULARE): Mallorca, Eivissa (Forteza II, n, f; DCVB).

raturar (< *roturar*): el Pinós (ALDC).

saldar (< *soldar*): Mallorca (Forteza II).

saldat (< *soldat* 'militar'): vulgar a Mallorca; Sineu (ALDC).

top. (*Vila*)*tarrada* (Pla de Bages) (< *Vilatorrada*): Moià (Carles Riera).

top. *Barball* 'vall que va de la serra de les Puntes de Gandesa fins al riu Matarranya' (< *vora vall*): Vilalba dels Arcs (Monner n. 1609).

trabar (< *trobar*, per "tempo allegro" en la forma *trebarien* 'trobarien'): Moià (Carles Riera 27).

En els casos que segueixen la vocal tònica [a] que provoca l'assimilació no es troba en la síl·laba immediata:

batavant 'lambroix' (< *botavant*, compost de *botar* + *avant*): Campins, Llagostera, Palamós, Alp, Lledó, Begur (ALDC), Bagà, la Pobla de Lillet, Rupit (DCVB).

banifaci, *banefaci* 'beneitó' (< *bonifaci* < BONIFATIUS): Alp, Meranges, Cervelló (ALDC).

cagullada, *cavullada*, *caüllada* (< *cogullada*, derivat de *cogulla* < CUCULLA): Marçà, Saidí; valencià central i meridional (ALDC).

manicaco 'home molt lleig' (< cast. *monicaco*): Rosselló. Doc.: Saisset, *Catalanades*, ap. Gallart 249.

prapaganda (< *propaganda*): vulgar a Mallorca.

prapassar (< *propassar* < cast. *propasar*): Mallorca (Felanitx [Forteza 59, n. a]), Menorca (*parpassar*) (DCVB).

ratxegar 'vomitar' (< *rotxegar*): Andorra (Manel Riera).

safalcar 'estrènyer la manada de cereals' (< **sofalcar* < *SUBFALCARE, DCVB): mallorquí.

salaiat (< *assoleiat*): Maçanet de Cabrenys (ALDC).

tarruana 'alosa' (< *torrodana*, *torredana* < *TURRITANA [DCVB]): Sanet (DCVB).

top. (*Casa*) *Bardegassa* (< *Bordegassa*, derivat de *bord*): Sitges. Doc.: a. 1861 (Vinyet Panyella 108).

top. *Bagunya* (< *Bogunya* < VOCONIANU [Onomasticon]): poblacions del català oriental (DCVB; Onomasticon).

top. *Bargunya* (< *Borgunya* < *Bogunya* < VOCONIANU [Onomasticon]): poblacions del català oriental

top. *Salaçar* 'carrer d'Ulldemolins' (< *solaçar*, derivat de *solaç*): Ulldemolins (R. Pere - R. Amigó, *Toponímia* 66 i 349-50).

b) Interior

aclacar-se 'ajupir-se' (< *aclocar-se*, derivat de *cloca* (DECat, s.v. *cloca*, 241 a; [vegeu l'aragonès *aclocarse*, *acoclarse*], però el DCVB parteix de l'onomatopeia *clac*, cosa que sembla menys probable): Llofriu, Tortosa (DCVB).

ant.*volantat*, *volentat* (< *voluntat* o *volontat*): probable influència de *volent* (DCVB), com sembla que ho abona la forma valenciana del *Tirant*. Doc.: R. Llull, *Tirant*, doc. a. 1380, Sant Graal (DCVB). Vegeu *valuntat*.

bavarada (< *bavorada* [encara a Eivissa], derivat de *bavor* VAPORE): Mallorca (DCVB). Normatiu.

cogaiada (< *cogüiada*): Moià (Carles Riera). Vegeu *cagullada*

encafurnat (< *encofurnat*): Pons, Massalcoreig (DCVB).

esbaldregar (< *esboldregar*, format sobre *boldrò*): Mallorca (DCVB, *Aguiló Dicc*), Felanitx (ALDC). Postverbals: *esbaldrec*, *esbaldregat*, *esbaldregada*. Els quatre mots, normatius.

esvaletec (< *esvoletec*): Moià (Carles Riera). Postverbal d'un **esvaletegar*

hortalà (< *hortolà* < HORTOLANU): Barcelonès, Baix Empordà (DECat), mallorquí.

malfarjat (< *malforjat*, compost de *mal* i *forja*): Segarra, Priorat, Ribera d'Ebre, Maestrat (DCVB). Podria haver influït el sinònim *malfargat*.

ravalada (< *revolada*): Moià (Carles Riera), Lloret de *ravalades* 'amb pas insegur, vacil·lant' (Fàbregas-Rebollo).

salabrar (< *salobrar*, derivat de *salobre*): Mallorca (Llucmajor [ALDC]).

tafanari 'darreres, cul' (< *antifonari* < ANTIPHONARIUM).

top. *Bonesaires* (< cast. *Buenos Aires*): Mallorca (Forteza II, n. f).
top. *Mallapart* 'Garrotxa' (< *Mas Llopart* < MANSU LEOPARDU)
(Cardús 41).

verdalonga (< *verdolaga* < PORTULACA X *verd*): català oriental
(DCVB), Bassegoda (ALDC)

La [u] originària pot ser també objecte de centralització:

gasarapa (< *gusarapa* < probablement cast. *gusarapa*): Moià
(Carles Riera 27); *Font de can Gasarapa* : Argentona (Richou 18).

Alguns dels mots anteriors poden explicar-se també per assimilació a la vocal central àtona (a) o per dissimilació d'una altra vocal àtona velar (b):

(a) *batavant*, *esbaldregar*, *esvaletec*, *prapaganda*, *prapassar*,
ratxegar, *revalada*, *safalcar*, *salaiat*, *verdalonga*, *Barball* (< *Baraball*),
Bardagassa, *Mallapart*, *Salaçar*, *Vilatarrada*, *gasarapa*.

(b) *cgullada*, *encafurnat*, *redolar*, *raturar*, *tarruana*, *Bagunyà*.

2. Casos de dissimilació:

a) de la tònica tancada /ó/:

[o]...[ó] → [ə]...[ó]

a) Inicial

ant. i dial. *palvora*, *pavora* 'pólvora' (< *polvora*): mallorquí (DCVB;
Alomar). Per a la pronúncia paroxítona, vegeu la rima *polvora* / *tisora*
del *Procés o disputa de viudes i donzelles* (DCVB).

ant. *llaor* (< *lloor* < llat. LAUDORE). Freqüent a l'Edat Mitjana.

ant. *sejorn*, *sajorn* (< *sojorn* < *so* + *jorn* < SUB + DIURNU). També
sejornar i *sejorniu* (DCVB).

antrop. *Chancosa* (< *Joncosa*, *Juncosa*): valencià (Moll *Els
lminatges*).

antrop. *les Manyoses* (< feminització i pluralització del cast.
Muñoz): Eivissa (Moreu-Rey 1981, 48).

atonyo 'tardor' (< cast. *otoño*): Cabra (Alt Camp) (Recasens, *Estudi
101*).

babó 'en llenguatge infantil, dolç, lllaminadura' (< *bobó*): Barberà
del Vallès (informació de Lídia Pons).

bambolla (< *bombolla* < **bolbolla*): Mallorca, Plana de Vic, Alta
Ribagorça, Matarranya, Conca de Tremp, Segrià, Noguera, Conca de
Tremp, Priorat, Baix Ebre, Maestrat, Horta de València, Valls de Pego,
marquesat de Dènia, comarca de Xixona, comarca d'Alcoi (DCVB i
ALDC s.v. *butllofa*). Doc.: R. Llull, Micer Johan, J. Roig, F. Alegre.

barromba 'esquella molt grossa' (< *borromba*): català central (DCVB; DECat; Riera 1993). Mot normatiu. Variant: *barrumba*. Origen onomatopeic. Vegeu *barrombí* (2, c).

barrons (< *borrons*, derivat de *borra*): Cruilles (ALDC).

bató (< *botó*): Manacor (alterna amb *botó*, Puigròs 1998, 134), Pollença (terme nàutic) (ALDC). Vegeu *batonar*.

cabrombo 'cogombre' (< *cobrombo*): Xàbia (ALDC).

candort (< *condor* < *côndor*): Moià (ALDC).

cató (*fluix*) (< *cotó fluix*): Moià (Carles Riera 28-29).

clafoll, *clafolla* (< *clofoll*, -a) 'clova': valencià septentrional, nord-occidental meridional; *carfoll*, *es-*, *caoll* 'grill de ceba' (Fraga, Cardós), *carfolla* 'embolcall de la castanya' (Andorra) [DCVB, DECat s.v. *clova*], *carfell* 'clofoll de la ceba' (Cerdanya [Figuera 215]). Doc.: *clafolla* (Busa-Nebrija, ap. DECat).

fagó (< *fogó*): Felanitx (ALDC), Santanyí (informació de C. Aguiló).

galfó 'golfo' (< *golfó*): Ribagorça (Alins, Senet, ALDC), Alt Pallars, Balears, Alguer (DCVB, ALDC, Veny *Paralelismos*, & 67, DECat). Doc.: des del s. XIV. Wartburg, referint-se a l'occità *gafón*, suggereix l'influx de *gafa* (FEW, IV, 193 a)

lledó, *lledó* 'fruit del lledoner; nom antic de l'arbre; topònim de l'Alt i Baix Empordà i del Matarranya' (< LOTONE [DECat]): nom general, articulat amb *e* en català occidental i amb neutra a l'oriental.

llagost(a) (< **llogosta* < LOCUSTA). General al costat de *llangost(a)*, potser provinent de LONGUSTA. General i normatiu (DECat, Veny, *Mots* 121-122 i mapa núm. 6).

madorra (< *modorra*): Almenar (ALDC).

magró, *macarró*, *mucarró* (< *mugró*): Freixenet de Segarra, Begur (ALDC), Alt Empordà (Luna 290); en el segon cas, possible homonimització ulterior amb el nom de la pasta.

modaló (< *modoló* < MUTULONE): català oriental i sudest del nord-occidental (DCVB, DECat). Doc.: O. Pou (*mudaló*).

malló (< *molló*): Saidí (ALDC).

mandongo 'conjunt de budells; conjunt d'operacions que es fan, quan el porc és mort i obert, per a l'elaboració dels embotits' (< *mondongo*): Amposta, Granyena de les Garrigues (ALDC), Pallars (Coll). Vegeu *mandonguilla*.

marfondre (< *morfondre* < fr. *morfondre*): català oriental (DCVB, DECat).

palmons, *palmós*, *espalmons*, *espaumons* (< *pulmons*): català oriental, balear, Beneixama (ALDC).

parró (< *porró*, derivat de *porro*): Felanitx, Sineu, Sóller (ALDC), Santanyí (Aguiló).

pató 'petó' (< *potó* [encara rossellonès], *potxó* [Ribagorça, Pallars],

derivat de *pot* 'llavi'). Català central. Normatiu. Doc. des del s. XVII (DECat).

raldor (< *roldor* < *RORETURIU): Peramola (ALDC), la Selva del Camp. Doc.: Lleuda de Cotlliure (s. XIII), Llibre del Mostassaf de Mallorca (s. XIV-XV) (DCVB); doc. a. 1584 "cullen avellanes y raldó" (Albiol, Moreu, *Toponímia* 518) i a. 1700 (l'Albiol, in Anguera 123). Vegeu *raudor*.

ramor 'remor' (< RUMORE). Doc.: Graal; *remor* Sant Vicent Ferrer, Tirant, J. Roig. *Remor* és general i normatiu.

sacós (< *socós* < SUCCURSU): mallorquí, dins contextos com *Mare de Déu del Secós*, *carrer del Secós*; Rosselló (*sacors* [Fouché, *Phonétique* 74]). Doc.: *Crònica* de Muntaner (*secors*), *Crònica* de Desclot (*secós*), Enquesta del Sant Graal (*secós*, *sacós*), doc. mallorquí de 1400 (DCVB).

saroll (< *soroll* < *SUSURRUCULU): Vandellòs, Pratdip (Recasens, *Estudi* 101).

top. (*Pujada del Maló*, *del Moló*: Vila-seca (Amigó, *Toponímia de Vila-seca* 99).

top. ant. (*lo bac d'en Satorre* (< *Sotorre*): l'Aleixar. Doc.: 1623: "lo bach den Sotorre"; 1640: "lo bosch den Satorra" (Manent 41). La cronologia de la documentació sembla abonar el pas *Sotorre* > *Satorre* en aquest cas concret; en d'altres, el punt de partida pot ser l'aglutinació *desa Torre*.

Dels dos casos següents d'alternança no en coneixem l'etimologia:

top. *Panoig*, *Ponoig* 'muntanya de Polop de la Marina' (Llorca).

top. *Margotx*, *Morgotx* 'partida de la Marina' (Llorca).

b) Interior

carranyós (*fer el -*) 'fer el ploricó' (< *carronyós*, derivat de *carronya* < it. *carogna*): Valljunquera (ALDC).

estaló (< *estoló* < STOLONE) (DECat). Normatiu.

antrop. *Gravalosa*, *Grabalosa*, *Gravalós*, *Grabalós* (< *grevolosa*, derivat de *grèvol* < llat. vulgar ACRIFULUM) (Moll *Els llinatges*).

mesaró (< *mesuró*, diminutiu de *mesura*): Sant Privat d'en Bas (ALDC).

salamó (< *salomó* < SALOMON): estès per tot el domini, alternant amb *salomó*. Per a *Salamó* (Barcelona), vegeu Milà 4. Doc.: Homilies d'Organyà, Isabel de Villena (DCVB), *Llibre d'Antiguitats de la Seu de València*, ap. Martí Mestre 1994, 91; Pujades, *Dietari*, I, 126.

antrop. *Santaló* (< *sant Odló* < SANCTU + fràncic ODILONE, *Onomasticon*); també els top. *Fontalona* i ant. *Alonem* i *Casalone*.

Amb la [u] tònica també pot haver-hi centralització de [o] (o de [u]):
aixapluc (< *aixopluc*, postverbal d'*aixoplugar-se*): Cànoves (ALDC), Aiguafreda, Barberà del Vallès (enquesta personal)

ant. *escur* (< OBSCURU): Doc.: Lull, Muntaner, Metge, etc. I mots del seu camp derivatiu: *escurir* (Franja [ALDC]), *escuritat*.

antrop. *Danús* (< **Donús* < DONUCIUS < DOMNUCIUS): Mallorca, Menorca (DCVB, Moll 1982).

cafurna 'casa petita i mal endreçada' (< *cofurna*): Ponts (Noguera); *cafúrnula* 'catau, lloc fondo i encongít' (Lluçanès) (DCVB). Però, si fos derivat de CAVUS X FURNUS (DECat), aquest exemple, com el d'*encafurnat*, no valdria.

caluix 'tronxo, ull tendre' (< **coluix* < llat. CAULE OSSEU). Mot general i normatiu.

camuna 'classe d'avellana' (< *comuna*): Prades (Recasens, *Estudi* 101).

caramull 'munt' (< *corumull* < CUMULARE X *COROLLIARE [DECat]): Balears i punts diversos del català occidental, on sembla que predomina la variant *cor-* (DCVB, DECat). Normatiu. Doc.: des del s. XIX. Derivat: *acaramullar*, també normatiu.

cornut (< *cornut* < CORNUTU): Bescaran (ALDC).

faburt (< *fobur* < fr. *faubourg*): Rosselló (Fouché, *Phonétique* 74; ALDC, Saisset, ap. Gallart).

fatut (< *futut*): vulgar a Mallorca.

jantures 'junteres (del jou)' (< *juntures*): Pollença, Montuïri, Ciutadella (ALDC).

magut, *-uda* (< *mogut*, *-uda*): vulgar a Mallorca; *maguda* 'es diu d'una cabra o ovella que va calenta' (Santanyi) (ALDC).

paruc (< *poruc*): català oriental, balear (ALDC, DCVB, Recasens, *Estudi* 101).

ramput (< *romput*): vulgar a Mallorca; Felanitx (ALDC).

rabust (< *robust* < ROBUSTUS): Balears, Conca de Tremp (DCVB). Doc.: *Cançoner dels Masdovelles*. En català occidental, trobem la variant *rebut*, que ja apareix en el Curial/DCVB).

sacutre 'sacsejar' (< SUCCUTERE): Rosselló (Fouché *Phonétique*; Botet). Es documenta *secutida* ja al 1428 (DECat). Vegeu *sacudir*.

sapluiç (< *sopluig*): Tossa de Mar (ALDC).

top. *Banús* 'masos del català central i Balears' (< *Bonuç*, derivat de *bo*). Trobem un *Benucii* el 1063 al Cartulari de Sant Cugat.

top. *Besalü* (< *Besoldú* < BISULDUNU) (*Onomasticon*).

top. *Farrúbio* 'topònim de Roquetes' (< FONTE RUBEU) (Coromines, *Tòpica* 42, n. 8).

valgut (< *volgut*): Felanitx (ALDC).

En els casos que segueixen, la [o] tònica no es troba a la síl·laba

immediata (*botaló*) sinó a la següent; aleshores la presència d'una *a* àtona veïna podria ajudar a l'assimilació de la /o/ àtona a aquesta vocal central:

a la millor (< *a lo millor*): Terra Alta, català central. Doc. Fabra 1934 (ap. Miravittles 97 i 114).

ant. *esbramadora*, *esbremadora*, *bramadora* (< *esbromadora*, derivat d'*esbromar*). Doc.: segles XIV i XV.

ant. *galaró* (< *goleró*). Doc.: Torra (s. XVII) ("Bullidor d'aygua. Vorago, barathum").

ant. *gamfaró*, *gamfanó* 'estendard de guerra' (< *gomfanó* < germ. GUNDFANO): Barcelona, Empordà (DCVB). Doc.: a les nombroses citacions del DCVB, afegiu Pujades, I, 131; 145, a. 1601 ("atabals, *ganfanons*); II, 99, a. 1609 ("bandera y *ganfanons*).

antrop. *Camallonga* (< *Comallonga*) (Moll, *Els llinatges* 271).

bataló (< *botaló*): Pollença (LMP), Sant Feliu de Guíxols, Manacor (DCVB).

comanió (< *comunió*): Moia (Carles Riera).

macador (< *mocador*): Arbeca (els vells), Rossell, Móra la Nova, l'Ametlla de Mar, Pego, Tàrbena, València (ALDC); en alguns d'aquests punts, alternant amb *mocaor*, *mocador* (ALDC).

rataboc (< *rotaboc*): Santanyí (Mallorca) (informació de C. Aguiló).

sabatuda, *sambatuda* 'sotragada, cop fort' (< *sobatuda*, derivat de *sobatre* < *SUB-BATTUERE): Mallorca (DCVB).

tavalló (< *tovalló*): Amposta, Lleida, Uldecona. Mas de Barberans (ALDC), Ôs de Balaguer (Fortuny). Vegeu *tavallola*.

trançador 'verduc' (< *tronçador* < arag. *tronzador*): Sopeira, les Pàuls (ALDC). No enregistrat als diccionaris catalans

b) de la tònica oberta [ɔ]

ant. *prapòsit* (< *propòsit* < PROPOSITUM). Doc.: R. Lull; Tirant (*pre-pòsit*) (DCVB).

antrop. *Palòni(a)* (< *Apolònia* < APOLLONIA): Mallorca, Empordà (DCVB), Prades (Amigó, *Noms de lloc* 211).

barnois, *bornois* 'flotadors del sardinal': Maresme. Doc. Salvador 1721, ap. Leonart-Camarasa 1987, 53).

batlofa (< *butlofa* o **botlofa*): Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Noguera, Segarra, Matarranya, Avià, Girona, Tossa de Mar, Palamós (ALDC, DCVB).

calbot 'cop al cap' (< **colbot* < *colpot* [Colón]; però Coromines parteix de *colpat*, a través del mossàrab [DECat s.v. *calb*], hipòtesi difícil d'acceptar): valencià; Barcelona. Normatiu.

calònia 'aigua de colònia' (< *colònia* < COLONIA). Vulgar mallorquí. Vegeu top. *Calònia*.

calostre, calostro (< *colostre*, encara a Vilar de Canes i Vistabella [Maestrat, DCVB] < llat. COLOSTRUM). General i normatiu (*calostre*).

carriol (< *corriol*): Pallars (Coll).

ceballot (< *sebolot*. format sobre *cebolla* < CEPULLA): català oriental i nord-occidental (DECat). Podria haver influït *ceba*.

ceballol 'cop' (< *cebollol*): Mallorca (DCVB). Podria haver influït *ceba*.

garjoles 'barbes de la gallina' (< *gorjoles*): valencià septentrional (Gimeno 375).

manjoia 'monjoia, mona de Pasqua' (< *monjoia*): Ulldesona (ALDC).

parenòstic (< *pronòstic*): Mallorca. L'etimologia popular (homonimització formal) passa el mot de *parnòstic*, *parenòstic* a [parə nóstik].

pariol 'poliol' (< *poriol* < *poliol*): Palma (ALDC).

samoll, samoi 'classe de cep' (< *somoll*): Vimbodí, Móra la Nova (ALDC).

taronja (< *toronja* < àrab *turunga*). General i normatiu.

top. (*Cal*) *Basoms, Bosoms* (< *Bons Homs*): Balsareny (Carreté).

Doc.: (*Les*) *Sarroges* 'partida de terra d'Albarca' (< *les Sorts Roges*). Doc.: *Sort(s) Roges* (a. 1398, 1448, 1500); *Sarroges* (a. 1589, 1625, 1711) (Llopis).

top. *Calonge* (Baix Empordà i Mallorca) (< *Colonge* < COLONICU, *Onomasticon*). Pel que fa al topònim de Mallorca, estic d'acord amb la proposta de Moll (ap. Mascaró Pasarius) que el considera una exportació del nom de lloc empordanès i discrepo de Coromines que el fa derivar de *Cala Llonga*.

top. *Llacnou* (Albaida) (< *Lloc nou*) (Informació d'A. Ferrando).

top. *Magòria* 'riera del Barcelonès' (< *Mogòria*): Moran, *Notes* 112-113).

top. *Parroig, Porroig* (< *port roig*): Vila-seca (Amigó, *Toponímia* 33).

top. *Partbou* 'poble de l'Empordà' (< *Portbou*).

top. *Plans de* (i *Peça de*) *Barniola* (< * BURNIOLUS ?). Alterna amb *Burniola*.

top. *Sa Calobra* (< *Colobra* < COLUBRA [*Onomasticon*])

top. *Sa Calòni(a)* (agregat del municipi de ses Salines [Mallorca]) (< *Sa Colònia*). Vegeu *calònia*.

top. *Tarroja* 'poble de Segarra', *les Tarroges* 'agregat de Bellví' (< *Tor[re] roja*); pronúncia alternant a *Torroja* 'poble del Priorat', mentre que els anteriors són formes normatives. *Tarroja* també és antropònim, documentat al Maresme des del 1580.

Casos en què la vocal *o* oberta tònica no es troba en la síl·laba immediata sinó en la següent a aquesta:

(*figa de*) *bardissot* (< *bordissot*): Cànoves, Cervelló (ALDC); pot haver-se creuat amb *bardissa* (homonimització formal).

ant. *malenpoli*, *maninpòlit* 'xerrameca, pretensions inacceptables' (< *monopoli*) (DCVB).

antrop. *Mariscot* (< *Moriscot*, derivat pejoratiu de *morisc*) (Moll *Els llinatges*).

antrop. *Sererols* (< top. *Solerols*, derivat de *Soler*): Bages, Moianès (Moreu-Rey 1991, 203); no seria una variant de *Cirerols*, com proposava Moll (*Els llinatges* 231).

barinot, *borinot*: Sant Pere de Ribes (ALDC).

calpissot 'clatellada' (derivat de *colp*, vegeu *calbot*): Castelló (DCVB).

flaricol 'coliflor' (< *floricol*): Conca de Barberà, Alt Camp (Plaza 263).

masqueroles 'classe de pera' (< *mosqueroles*): Margalef de Montsant (ALDC).

pasterol, *pastirol*, *pasturol* (< *posterol* < POSTERIORE [DECat]): Tarragona, Mallorca (DCVB). Normatiu. Doc.: Fenollar, O. Pou, Dieç (DCVB).

patracol (< *protocol*). General, normatiu. *Potracòl* a Aguiló, *Rondaya de rondayes*, 1817, 7.

rabiol 'pasta dolça' (< *robiol*): Manacor (Puigròs 134). Encara que pogués derivar de l'it. *raviolo* (Veny, *Mots* 53), la forma general des del s. XVI és *robiol* o *rubiol*, mentre que *rabiol* és simplement opcional.

ramarol 'persona bellugadissa, que xerra molt i animadament' (< **remorol*): Mallorca (Forteza II, n. f). Doc.: Roca, *Rondalla de rondalles*.

raquerol (< *roquerol*): Arbeca (ALDC); també *requerol*.

tarterol 'turmell' (< *torterol*): Almenar (ALDC).

tavallola, *tavaiola* (< *tovallola*): Moià, Baix Ebre, Segrià, valencià central i meridional, mallorquí, eivissenc (ALDC, Carles Riera 27, Fortuny).

top. (*La*) *Barroca* (aldea de Sant Aniol [Olot]) (< *Sabarroca* < *Sobrerroca*). Ulterior substitució del fals article *sa* per *la* (Coromines, *Tòpica* 258, n. 8 i *Onomasticon*, s.v.).

trampitxol 'burot' (< *trompitxol*): Amposta (ALDC).

La [u] també pot ser afectada pel canvi:

basaroca (< *busaroca*): Moià (Carles Riera), Ripoll, Bigues (DCVB).

c) de l'àtona [o]:

[o]...[o] (o [u]... [o]) → [ə]...[o]

(*sèver*) *sacotrí* (< *sucotrí*): Empordà, Vendrell (DCVB); *all ensacotrí* 'all silvestre': Rosselló (Fouché, *Phonétique* 74).

agramollar-se (< *agramollar-se*, derivat de *grumoll* < *GRUMUCULUM): Camp de Tarragona (Recasens, *Estudi* 101).

aixaplugar-se (< *aixoplugar-se* < *soplugar-se* x *esplugar-se*): Pinós (Solsonès) (DCVB). Vegeu *aixapluc*.

ant. i dial. *sacudir*, (<**socodir* < SUCCUTERE): Ribagorça, Eivissa (DCVB; Veny *Els parlars*); *sacutir* (Rosselló [DECat, Botet]), vegeu *sacutre*.

ant. *sadomia* (< *sodomia*): Mallorca. Doc.: a. 1498 (Rosselló, *L'homosexualitat a Mallorca*, 8 i 10).

avalotar, esvalotar (< *avolotar*, pres del llat. VOLUTARE [DECat s.v. *esvalotar*]). General i normatiu. Doc.: *avalotar*, des del s. XIV; *esvalotar*, des del s. XIX.

barronar (< *borronar*, derivat de *borró*, format sobre *borra* < llatí tardà BURRA): Cruïlles; Maçanet de Cabrenys (*barromar*), Begur (*barronejar*) (ALDC). Vegeu *barró* (2 a).

barrombí, barrombill (< *borrombí*): Banyoles (DCVB). Mot onomatopeic. Vegeu *barromba* (2 a).

batonar (< *botonar*, derivat de *botó*): Castellfollit de Riubregós (ALDC). Vegeu *bató*.

batua (< *voto a*): Catalunya, Mallorca (DCVB).

cantornat, -ada (< *contornat*): Elx (Segura 123).

casconilla, casconia (< *cosconilla, cosconia* < probable metàtesi de *coscollina*): Vallès, Penedès, Empordà, Menorca, Mojà (DCVB, Recasens *Estudi*, Carles Riera 28). Doc.: "*Casconia. Hieracium taraxacium*" (Ramis 47); "a cercar llençons i *casconies*" (Benejam 26).

cassonat 'corcat' (< *cossonat*, derivat de *cossó* < fr. *cosson* [DECat, s.v. *cuc*]): Estagell (ALDC).

eixamorar (< *eixumorar* < EXHUMORARE): Maestrat, Tortosa; català oriental (DCVB).

enrajolar-se (< *enrojolar-se* < **enrojorar*, format sobre *rojar* [DECat]): Ripoll, Empordà, Barcelona (DCVB).

enfarfegar (< **enfrafegar* < **enfrofogar* [cat. occidental *enforfogar*]), format amb *enfye* i **ofogar*): català oriental.

(*en*)*terbolar* (*< (*en*)*torbolar* < *TURBULARE). Doc.: R. Lull, Albert el Gran, doc. a. 1340, Averçó (DECat).

escatolít (< *escotorit*): Tossa, Centelles (DCVB).

estapolany 'tap de bóta', 'bastonet amb una munyeca d'estopa que s'introdueix en la boca de les cavalleries amb finalitat curativa'

(< **estopolany*, derivat d'*estopa*): Plana de Vic (DCVB). Normatiu. Doc.: O. Pou.

estramanció (< *Extremunció*): Cervelló (ALDC).

flacolera 'herba colera' (< *flor colera* < occità *flor caulièra*): Els Hostalets (Rosselló) (ALDC).

galandrino 'bua' (< cast. *golondrino*): tortosí meridional (Gimeno).

garjoliu 'papada' (< *gorjoliu*, derivat de *gorja*): Llagostera (ALDC). Vegeu *garjoles* 'barbelleres'.

granxolar (< *gronxolar*, derivat de *gronxar*): Rosselló (Llançà, Prats de Molló, Perpinyà [ALDC], Perpinyà, Oleta, Illa de Tec [DCVB]). Doc: Grandó 1943, Botet.

mal [məl] (< *molt*, dins el context *si molt convé*): català central (DECat, s.v. *altre*).

(*mal*)*amoregat* 'de mal humor' (< *malhumoregat*, compost de *mal* i un derivat d'*humor* ; creuament amb *malamorós* ?): Creixell (enquesta personal).

mandonguilla (< *mondonguilla*, creuament del cast. *albondiguilla* amb *mondongo*): DCVB. Normatiu. Cf. *mandongo*.

margonar (< *amorgonar*, *amurgonar*): Ciutadella (ALDC).

marmular (< *murmurar*): València, Mallorca, Menorca (DCVB), Conca de Barberà (Plaza 1996).

palmonia (< *pulmonia*): Barberà del Vallès (informació de Lídia Pons), Moià (Carles Riera), Esterri d'Àneu, Begur (aplicat als cavalls) (ALDC). Vegeu *palmons*.

parçoner (< **porçoner* < PORTIONARIU). General i normatiu.

patracol, *pratacol* (< *protocol*): català oriental, mallorquí (DCVB). *Patracol* és normatiu. Cf. més amunt.

pravocar, *parvocar* 'tenir nàusees' (< *provocar*): català central, mallorquí, menorquí (ALDC). En alguns punts nord-occidentals [peršoka], per homonimització semàntica.

samontà 'raiguer' (< *somontà* < SUB MONTANU): Sant Boi de Llobregat (ALDC). Per a la *o* originària, compareu amb l'aragonès *Somontano*.

top. *Campostela* (< *Compostela*): Mequinensa "la carretera de Santiago é la guia d'anà a *Campostela*" (ALDC).

top. *la Donzell* 'poble d'Urgell i llogaret de la Baronia de Rialb' (< *lo Donzell*) (Coromines 1976, 130).

top. *la Gornal* 'poble del Baix Penedès' (< *lo Gornal*) (Coromines, *Entre dos* 130).

top. *la Molso(r)* 'engorjat del terme de Queralbs' (< *lo Molso(r)*) (Coromines, *Entre dos* 130).

top. *la Porro(r)*, *clot de 'vall de Tregurà'* (probablement < *lo Porròr* < (SALTUS) PORRORUM [Coromines, *Entre dos* 131).

top. i antrop. *Tarruella* (< *Torrosella* < TURRICELLA): antrop. català

central (DCVB); top. *el Puig de la Tarruella, la Tarruella de Dalt* (Vilallonga de Ter, Amigó 1979, 1617). A la documentació antiga de Reus, alternen *Torrosella / Terrosella / Torroella / Terroella* (segles XIV a XVI) (Amigó, *Materials* 593).

trantollar (< *trontollar*): Tortosa, Maestrat (DCVB; informació d'Àngel Massip). Doc.: *atrantollar, trantollar* 'marejar-se, torbar-se el cap per l'excés de moviment' (Ros 1764); *atrantollarse* "macarse" (Lamarca).

valuntat (< *voluntat* o *volontat*): Manlleu (Moran, *Comentari* 22), Mallorca (Forteza II, n. f), antic i vulgar català oriental i menorquí (DCVB, DECat). Podria ser una metàtesi de *volantat* (vegeu el mot), però no és probable. Vegeu *valuntari*.

valuntari (< *voluntari*): Maçanet de Cabrenys (ALDC). Vegeu *valuntat*.

vardolaga, verdolaga (< **bordolaga* < PORTULACA). Sembla clara l'homonimització amb *verd*. General.

xacolata (< *xocolata* < cast. *chocolate*): Cat. oriental. Doc.: Reixac v. 1748, II, CXI.

xafagor (< *xafogor*): Tossa de Mar, Llançà (ALDC).

d) per contacte o diferenciació:

[ow] → [əw] o [aw]

antrop. *Aumadell* (< **oumadell* < *olmadell*).

antrop. *Aumet* (< *oumet* < *olmet*): llinatge de terres gironines (DCVB; Moll *Els llinatges*).

antrop. *Raureda* (< *roureda*). Per a aquest nom i per a *Raureda* cal tenir en compte la possibilitat d'una derivació directa de la variant antiga i dialectal *reure*.

antrop. *Rauret* (< *Rouret*, derivat de *roure* + sufix *-et*) (Moll, *Els llinatges* 240).

antrop. *Rauric* (< *Rouric* < germ. HRODRICH) (Moll, *Els llinatges* 119).

aufrany (< **oufrany* < *olfrany*) (DECat s.v. *hora*). Normatiu.

aumisser 'om' (< **oumissier* < *olmissier*): Peramola (ALDC).

caüllà 'cogullada' (< *coüllà* < *cogullada*): vegeu *cagullada*.

caurà (< *courà*, futur de *coure*): Barcelona (Milà 4), Moià (Carles Riera 26).

cautiuar (< **contivar* < *cultiuar*): el Pinós (ALDC).

claurà (< *clourà*, futur de *cloure*): Barcelona (Milà 4; Fabra 12, n. 2)

esvaubar (< *esvouubar* < *esvolvar*): Mallorca (alternant amb *esvouubar*) (DCVB).

maurà (< *mourà*, futur de *moure*): català oriental (Milà 4; Fabra 12, n. 2; Fouché, *Phonétique* 74).

mautó (< *moutó* < *moltó*): Freixenet de Segarra (ALDC).

plaurà (< *plourà*, futur de *ploure*): Barcelona (Milà 4; Fabra 12, n. 2), Rosselló (Fouché, *Phonétique* 74), Moià (Carles Riera 26), Ciutadella (ALDC).

raudor (< *roudor* < *roldor*): Baix Penedès, Alt Camp, Alfarràs, Montsonís, València (DCVB). Vegeu *raldor*.

top. *Raureda* (< *roureda*, col·lectiu de *roure*): Vilallonga de Ter (*El camí de la Raureda*) (Amigó 1979, 207).

top. i antrop. *Raurell* (< *Rourell* < der. de *roure* + suf. *-ell*): Moià (Carles Riera 26; Moll, *Els llinatges* 240).

En posició de hiat:

la un 'l'un' (< *lo un*): Rosselló, Camp de Tarragona, Baix Aragó, català central (Milà 4; Recasens *Estudi*). No crec acceptable la interpretació que per a idèntic canvi de l'occità proposaven Noulet-Chabaneau (1888), és a dir, per analogia amb *cada un*, *cada una*.

Existeix la possibilitat del pas invers [əw] > [ow]: *courà* 'caurà' (Alaró, ALDC).

3. Altres casos

ant. *fanèvol* 'màquina de guerra' (< *fonèvol* < *FUNDIBULU*). Doc.: Jaume I (DCVB). Hi podria haver ajudat l'atracció homonímica de *fendre* (DECat, DCVB); el pas *fon'vol* > **fonòvol* > *fenòvol* (per dissimilació) > *fenèvol*, per compromís entre *fenòvol* i *fonèvol*, que proposa Coromines, no sembla necessari.

antrop. (*Serra*)*melera* (< *Serramolera*) (Moll *Els llinatges*).

balangera (< *bolangera*): Peramola (ALDC). Per a *balongera*, vegeu més avall.

banito 'bonítol' (< probablement cast. *bonito*): Tossa de Mar, Badalona (LMP).

catxel 'escopinya de gallet, *Crestoderma edule*' (< **conxel* < *CONCHYLUM* 'caragol de mar; petxina', Veny *Catxel*): delta de l'Ebre. Normatiu (DIEC).

clapissa 'bolet blanquinós que es cria a la soca dels clops tallats' (< derivat de *dlop* < *PLOPPU*, + suf. *-issa*): Bolvir (DCVB). És evident que aquesta accepció hauria de figurar com una entrada diferent a la de *clapissa* 'paratge de roques'.

clatell (< *clotell*, encara balear; derivat de *clot* + suf. *-ell*): general i normatiu.

claveguera (< **clovaguera* < *CLOACARIA*). General i normatiu.

espartí (< *esportí*, derivat d'*esporta*): Artana, Lluçena (DCVB), *es-paltí* (Castellfollit de Riubregós). Possible homonimització amb *espart*.

gatim 'porció de raïm, bagot' (< *gotim*): Camp de Tarragona; Arbeca, Mas de Barberans, Vimbodí (DCVB, ALDC). Doc.: Girauld 1587, ap. Veny *La interferència* (mot sense documentació al DCVB i al DECat)

gatimell (derivat de *gatim*): Rosselló (Grandó, Botet).

llambric 'cuc' (< **llombric* < LUMBRICU; però Jud, seguit per Coromines, postula una probable variant llatinovulgar *LIMBRICU a partir de parlars dialectals dels Alps i d'Itàlia septentrional [DECat]): català nord-occidental (Bonansa, Cardós, Tremp, Balaguer, Pla d'Urgell [DCVB]). Normatiu.

llambrígol 'llambric, cuc' (< LUMBRICULU): valencià (DCVB).

llambrígol, *llambrigo* 'melic' (< *llombrígol* < ILLU UMBILICULU): Sant Privat d'en Bas, Bassegoda (ALDC), Darnius (DCVB), Rosselló (Grandó, Botet).

palpís (< *polpís*, derivat de *polpa* + suf. *-ís* < *-ICEU*): General i normatiu, com *polpís*. No es pot descartar una "influència analògica de *palpar*," com insinua el DCVB.

ratoliu 'ratolí' (< *ratoliu*): Queralbs (ALDC).

sa, variant de l'article definit *es* (dins contextos com *amb so màneg*) (< *so* < IPSU): "en la pronúncia molt relaxada de la pagesia de Mallorca" (DCVB). Potser això explicaria la variant de plural masculí, davant vocal, *ses* 'els' del salat continental (*ses arbres*) (cf. Veny *Els parlars*, 12a ed., 37).

safregit (< *sofregit*): Almenar (ALDC).

salsera 'alfabietta per a guardar-ho coses en conserva' (< *solsera*, derivat de *sols* 'condiment'): Mallorca, Menorca (DCVB). Possible atracció homonímica de *salsera* 'vas per a servir la salsa a taula' o simplement de *salsa*.

san endret, *a* - (< *a son endret*): Mallorca.

tafaner (< **tofener*, derivat de *tòfena* < TUFERA). La documentació de DECat és estrictament catalanocentral. Mot normatiu, amb els seus derivat *tafaneria*, *tafanejar*.

tremalitja 'cuc vermell de la platja' (< *tremolitja*): Menorca (DCVB).

top. (*Cala*) *Marisca* / (*Cala*) *Morisca* (derivat de *moro* + suf. *-isca*): Vila-seca (Amigó, *Toponímia de Vila-seca* 36).

top. (*Puig*) *palter* (< (*Puig*) *polter*, derivat de PULTES 'farinetes; fangueig, paratge llotós, humit' (*Onomasticon*, VI, 300-301 i DECat, s.v. *paltada*).

top. *Flamisell* 'riu del Pallars. afluent del Noguera Pallaresa' (< *FLUMICELLU [DCVB] o, com vol Coromines, < *FLUMENCELLU [DECat])

B. INICIAL ABSOLUTA

1. assimilació a la tònica central [a]:

abassegar (< *abcegar* < OBCAECARE) (DCVB, DECat, s.v. *cec*).

abcegar (ant.), *encegar* (< *obcegar* < OBCAECARE). *Encegar*, força estès, pot haver sofert substitució de prefix.

acubar 'sufocar' (< **ocubar* < OCCUPARE [DCVB, però el DECat prefereix derivar-lo de *cup*): balear.

acupar (< *ocupar*): Moià (Carles Riera 28-29). Vegeu *desacupar*.

(*des*)*acupar* 'infantar, parir' (< *desocupar*): català central i occidental (ALDC, enregistrat a 48 localitats).

aliaigo (< *oliaigua*): Alaior (Menorca) (DCVB).

alivar (< *oliviar*, derivat d'*oliva* + el sufix col·lectiu *-ar*): Llofriu (DCVB).

alivarda (< *olivarda*, derivat d'*oliva* + el sufix pejoratiu *-ard* (Llofriu) (DCVB).

alrada 'bravada, olor forta' (< *olorada*): Tremp, Senterada (DCVB, DECat)

andulat (< *ondulat*): Almenar (ALDC)..

ant. *aldà* 'vell' (< *oldà* < OLITANU, però Coromines prefereix < gòtic *ALDA, ALDAN 'vell' [DECat]): sentit als Llombards (C. Aguiló).

ant. i dial. *adular* (< *udolar* < ULULARE). Doc. *adulaments* 'udolaments' (Sèneca, *Tragèdies*).

antrop. *Alvan* < *Olvan* (DECat s.v. *hora*)

antrop. *Arlandis* (< it. *Orlandi*): València. Doc.: Ontinyent a. 1867, SOBI, 26, 1986, 59.

aturar (< llatí vulgar *ATTURARE < OBTURARE) (DECat). General i normatiu.

oxigenat, *-ada* (< *oxigenat*, en el context *aigua oxigenada*, per fonosintaxi): Moià (Carles Riera 28-29).

haspitalet (apel·latiu, topònim) (< *hospitalet* < HOSPITALE): Moià (Carles Riera 27), Reus (Amigó *Materials*), Gandesa (Monner 1683), Almenar (ALDC), l'Aleixar (renom) (83). Doc.: *Spital* (Amigó *Materials*, a. 1397), *Espital* (Font 152; Torra 286). Vegeu *Haspitalet* (B, 3).

top. (Ca) *l'Alegàrio* (< *Olegàrio*): Solivella (Moreu-Rey, *Antroponímia* 184).

2. Dissimilació

a) de la tònica tancada [ó] (eventualment [ú]):

[o]... [ó] → [ə]...[ó]:

actubre (< *octubre*); Castellfollit de Riubregós (ALDC).*alor* (< *olor*): mallorquí vulgar (Forteza II, n. f). Doc.: *Vigilant despertador* 263).ant. *apilacions* (< *opilacions*). Doc.: Arnau de Vilanova.ant. i dial. *angüent* (< *ungüent*): Moià (Carles Riera 28-29). Doc.: R. Llull, B. Metge (DCVB), Sant Vicent Ferrer, Jacme d'Agramont.antrop. *Alorda* (< *Olorda* < preromà OLÓRBITE).*argull* (< *orgull* < fràncic URGOLI): viu opcionalment aquí i allà (DCVB). Doc.: R. Llull, Jaume I, Muntaner, Agustí (però *ergull* o derivats en *e-* en obres occidentals [Homilies d'Organyà, A. March]).*avolles*, *avoies* 'ovelles' (< OVUCULAS): Begur, Palamós, Llagostera (ALDC)top. *Alaró* (< *Oloron* < ILURONE ?) (DCVB, *Onomasticon*).ant. *escur* (< OBSCURU). Doc.: Llull, Muntaner, Metge, etc. I mots del seu camp derivatiu: *escurir* (Franja [ALDC]), *escuritat*.

b) de la tònica oberta [ɔ]:

alicorn (< *olicorn* < *oricorn* < *unicorn* [DECat, s.v. *corn*]). Mallorquí. Doc.: O. Pou.*altra hora*, *a* - 'a deshores, a una hora molt tarda' (< *a altra hora*, der. d'ULTRA [DEC s.v. *hora* i *ultra*]).*armolls*, ant. *almolls*, *aumolls* (< llat. HOLUS MOLLE 'verdura molla'). Doc.: Arnau de Vilanova, Macer (DECat).

c) de l'àtona [o]

afogar (< OFFOCARE) (DCVB).*adular* (< *udolar* < ULULARE): Mallorca, Menorca i punts del País Valencià (DCVB, DECat). Doc.: Eximplis e miracles, Tirant, Sor Isabel de Villena.top. (els) *Alumins* (< *Olomirs*, plural d'*Olomir*, variant d'*Olomar*) (DCVB).ant. *hamologar* (< *homologar*). Doc.: doc. a. 1391, a. 1543 (DCVB, s.v. *amologar*).*asurer* (< *usurer*): Mosset, Santa Eulàlia de Riuprimer, Ciutadella (ALDC).

onom. (*Sant*) *Hanorat* (< *Honorat*): català oriental (Fouché, *Phonétique* 74), mallorquí. Doc.: a. 1393 (Fouché, *Phonétique* 74); “*Anorat* Clar, esparter” a. 1709, ap. Bartomeu Font V, 39).

3. Altres casos

aliva (< *oliva*) i *alivera* (< *olivera*): Begur (ALDC), Palamós, Llofriu (DCVB);

almatella, *almutella* (< *olmatella*, derivat d'*olm*).

almudella (< *olmadella*, derivat d'*olm*): la Pobla de Roda (ALDC).

amplir (< *omplir*): Mas de Barberans; *amplert* Agramunt, Vimbodí (ALDC). Vegeu top. *Amplidor*.

ansi ‘part corba del jou’ (< UNCINOS ‘ganxos, rames ganxudes’). General i normatiu.

angüent (< *ungüent* < UNGUENTUM): variant força estesa en el domini (DCVB), Moià (Carles Riera); “normal en el dialecte central, com sigui que fins i tot es pot sentir en boca de la gent culta” (DECat s.v. *untar*). Doc.: R. Llull, Metge, Tresor de pobres, Eximplis e miracles, Canals, Sant Vicent Ferrer. Coromines atribueix la variant a dissimilació entre elements velars *un-* i *gw-*.

ant. *alcüre* ‘matar’ (< *olcüire*, **olcidre* < *ociüre*) (DECat s.v. *occur*).

antrop. *Alibé*, *Alibés* (< *Oliver*, *Olivers*) (Moll *Els llinatges*).

antrop. *Almatell*, *Almató* (< *Olmatell*, *Olmató*) (Moll *Els llinatges*).

antrop. *Ardeig* < *Ordeig* < germ ORDWIG [Moll *Els llinatges*): Barcelona, Terrassa.

antrop. *Arpí* (< *Orpí* < AURIPINUS [Moll *Els llinatges*): Barcelona, Girona.

antrop. *Estelric* (< top. *Hostalric*). Podria haver influït una homonimització amb *estel*.

araneta ‘oreneta’ (< *eroneta*, d’un primitiu **erone(n)* amb diminutiu *-eta*, o d’una dissimilació d’*oroneta* [DECat]): Empordà, Gironès, Garrotxa). Doc.: M. Agustí, Baldiri Reixach (Veny “Dialectologia”). Per metàtesi i afèresi s’ha format *nereta*.

arguenells (*ORGANELLOS, diminutiu d’ORGANA ‘eines, instruments, ormeigs’): Banyoles, Sant Felie de Pallarols; Mallorca, Menorca (DCVB). Normatiu.

top. (*Cova de*) *l’Hamdedeu* (< *Homdedeu*, cognom): Cabacers (Biete, núm. 107, 249. 542, A 73, A 227). Doc.: *Homdedeu* a. 1553.

top. (*riera de*) *Amplidor* (< *omplidor*): Aleixar. Doc.: a. 1656 (Manent).

top. (*l’*)*Haspitalet* < *l’Hospitalet*): Moià (Riera 1993, 27), Reus (Amigó *Materials*). Doc: “de la sglésia del *Haspitalet* “ (a. 1585, ap. Madurell Hosp. 76).

top. (los) *Haspicis* (< *Hospicis*): partida d'Arbolí (Prats 72).
 top. *Altés* 'topònim de l'Alt Urgell' (< basc OTE-TSU 'esbarzerar' [*Onomasticon*]).

C. POSTTÒNICA

ant. *antifana* (< *antifona* < ANTIPHONA): Rosselló *batre l'antifa* 'córrer la gandaina'. Doc.: R. Llull, Vides de sants rosselloneses (DCVB).
 Vegeu *tafanari*.

antrop. *Càneves* (< top. *Cànoves* < llatí tardà CANABA 'tenda, celler, taverna' [*Onomasticon*]): Mallorca (DCVB).

filòsap (< PHILOSOPHUS): Eivissa (DCVB).

sàssala (< *sàssola*): Mallorca, alternant amb *sàssola* (DCVB).

tòrtara (< *tòrtora* < TURTURE): Mallorca, Menorca (DCVB).

vànava (< *vànova*, aquesta és la forma tradicional, clàssica, tot i que l'etimologia sembla que, segons Coromines, seria GALNAPE): Mallorca, Menorca; Urgell (DCVB).

vulg. *mettàfara* 'enganalla, adulteració' (< *metàfora* < METAPHORA): Mallorca, Menorca (DCVB); *mettafa* (Migjorn Gran [Griera *Tresor*])

vulg. *pàrraco* (< cast. *pàrroco*): Barcelona (Milà 4).

vulg. *telèfano* (< cast. *teléfono*): català central.

vulg. *velòdramo* (< cast. *velódromo*): Reus (Amigó, *Materials* 606).

vulg. *brúixala* (< *brúixola*): L'Escala (LMP).

D. PRETÒNICA INTERNA

abalir 'destruir' (< *abolir* < ABOLERE): Empordà, Garrotxa (DCVB).

boga-ravell 'Pagellus bogaraveo' (< **boga-rovell* < BOCA RUBELLU [LEI]). General i normatiu. Podria ser un occitanisme (< *bogaravel*).

ant. *conamina* 'coromina' (< *conomina* < CONDOMINA). Doc. del s. VIII al s. XV, alternant amb *conomina* (DCVB, DECat).

cumanera 'jàssera, biga comunera' (< *comunera*): Porté (ALDC).

eixafagor, *xafagor* (< *eixafogor*, derivat de EXOFFOCARE): català nord-occidental i central (ALDC, enregistrat a 50 punts).

fredaluc, *-uga* 'fredolic; 'classe de bolet'; *f*. 'juia, fraret (ocell)' (< *fredoluc*, format sobre *fredor* o *fredura*): Rosselló, Cerdanya, Ripollès, Gironès, Empordà, Plana de Vic (DCVB, DECat), Veny *L'etim*). Normatiu (*fredeluc*, *fredeluga*).

Casos de metàtesi

Són imputables a metàtesi:

sacorrar (< *socarrar* < basc *su* 'foc' i *karra* 'flama'): Mallorca, Menorca (DCVB)

sacorrell '*Launae cervicornis*' < *socarrell*, vegeu *sacorrar*)

mirabolà (< *myrobalanum*). Normatiu. Recollit *mirabolan* a Linyola (ALDC). Sens dubte ha influït en el canvi l'homonimització amb *mira*, del verb *mirar*.

mujardom (< *majordom*): Banyoles (ALDC).

ramugar 'remugar' (< **rumegar* < RUMICARE). General.

ballugar 'bellugar' (< *bullegar* < *BULLICARE). General, tret d'una part del valencià.

museró (< *mesuró*, derivat de *mesura*): Agullana, Besalú (DCVB).

agemolir-se (< **ajumelir-se* < *ajupir-se* x *humelir-se* [DECat]).

ragullós (< *rogallós*, derivat de *rogall*, format sobre **roc*, *roga* < RAUCU): Empordà, Mallorca (DCVB).

ragullar (< *rogallar*): Rosselló, Mallorca (DCVB).

satorrani (< *soterrani* < SUBTERRANEUM): Mallorca, Menorca. Doc.: a. 1640 (Mesquida).

bolongera 'tipus de dansa' (< *bolangera*): Vilanova de Sau (Plana de Vic) (Moran, *Comentari* 22).

llangonissa (< *llonganissa* [normatiu, encara avui valencià] < LUCANICIA, homonimitzat amb *llong* [DECat]): català nord-occidental, balear (DCVB);

tamborella (< *tombarella*): Moià (opcional) (ALDC).

trebolí (< *terbolí* < *torbelin* < *torbenin* < TURBININU [DECat]). General i normatiu.

El fenomen invers: de vocal central a vocal velar

El fenomen invers de velarització de [ə] o [a] en [o] (o [u]) no és desconegut. Es dona en alguns pocs casos, condicionats sempre pel context. En dono uns exemples:

- 1) d'assimilació vocàlica: *terròs* > *turròs*, *fagony* > *fogony*, *tartuga* > *tortuga*;
- 2) d'assimilació consonàntica: a) amb labial: *mastí* > *mustí*, DAMASCU > *domàs*, *encepegar* > *ensopegar*, *refresc* > *rofreqesc*, *safata* > *sofata*; b) amb la velar l: *alzina* > *olzina*, *salpàs* > *solpàs*, *palitxó* > *politxó*, a més dels casos ben coneguts d'**àvel* > *àvol*, *escàndel* > *escàndol*, etc.

El nombre de casos és molt limitat —en absolut comparable al fenomen que estudiem aquí— i sempre impulsat per l'assimilació.

L'aportació dels diacronistes

Els diacronistes no han concedit gaire espai a l'estudi d'aquest fenomen.

Tomàs Forteza (II, n.f) s'ocupa del canvi de *o* en *e* a *esperó* i *verdolaga* i cita com a vulgars de Mallorca variants com *veluntat*, *redolar*, *remerol*, *elor* i *Bonesaires*.

P. Fouché (*Phonétique* 74) exemplifica el canvi en rossellonès amb casos de dissimilació i de diferenciació. Entre els primers cita l'ant. *redon* (mod. *rodon*), *rellotge*, *securs*, *secutre* (< SUCCUTERE), *acubar*, *faburt* (< fr. *faubourg*), *Hanorat* (ja a. 1393), *ensacutri* (dins *all ensacutri* 'all silvestre'), *la un* i explica les variants rosselloneses *xicolata* i *quinyol* 'tascó' (< CUNEOLU) a partir de les formes dissimilades *xacolata* i **quenyol*. Quant a la diferenciació, esmenta *plaurà* 'plourà', *maurà* 'mourà'.

Griera (*Gramàtica* 51), referint-se al català antic, afirma que en la llengua medieval es dona "esporàdicament *a* per *o*" i cita tres exemples: *ganfanons* 'gonfanons', *prametets* 'prometets' i *safragànea* 'sufragània', sense intentar explicar el fenomen..

Badia (163) al·ludeix, d'un costat, al pas *o* > *e*, exemplificat amb *rellotge* (< (HO)ROLOGIU), *redó* (< ROTUNDU), *pregon* (< *preon* < *prevon* < PROFUNDU) i *sacós* (< *socós* < SUCCURSU); de l'altre, parla de la diferenciació *ou* > *eu* del tipus [pl'wra] (< *plourà*).

Moll (*Gramàtica* 95-96), a més de citar els casos de dissimilació *rellotge*, *redó* i *remor* (< RUMORE), es refereix al pas *o* > *a* en certs mots recolzant-se en les paraules de Menéndez Pidal: "ayudando oscuras asimilaciones o disimilaciones a cierta preferencia otorgada a la *a* inicial como vocal más clara"; i cita *navalla* (< NOVACULA), *llanbric* (< *LUMBRICU) i *calostre* (< COLOSTRU); a més, atribueix a una confusió dels prefixos OB- i AD-, en benefici d'aquest, l'ant. *ancegar* (< OBCAECARE), *aturar* (< OBTURARE) i *acubar* (OCCUPARE).

Coromines s'ha ocupat d'aquest canvi incidentalment i en passatges diversos de les seves obres. La tipificació segons les seves causes és:

- 1) Casos de diferenciació degut a contacte d'/o/ amb una altra vocal velar: *lo un* > *la un*.
- 2) Casos de dissimilació /o/.../o/ → /ə/... /o/ : *la Donzell* (< *lo Donzell*), *la Gornal* (< *lo Gornal*), *la Molso(r)* < *lo Molso(r)* (EDL,

II, 120-121); igualment interpretava *marfui* 'marfull, mosquit' des de l'hipotètic i difícilment acceptable *mord-fui* (literalment 'mossega i fuig') (DECat s.v. *marfull*; Veny "Els noms").

- 3) Casos de dissimilació /o/../ó/ → /ə/... /ó/ o bé /o/... /ú/ → /ə/.../ú/: *llagosta* < LOCUSTA, *calostre* < colostre, *caluix* < coluix, *Calonge* < Colonge (DECat, III, 200a, II, 651, a).
- 4) Casos provocats pel "costat de l (*palpis, clatell, altrança, si mel convé*) (Coromines 1972, 178, n. 30; DECat, s.v. *falç*). En un altre lloc adueix altres exemples: *a altra hora, aldà, Besalú, Alvan, aufrany* (DECat, s.v. *hora*).

Duarte i Alsina, atents a les lleis més generals d'evolució fonètica, fan cas omís del fenomen.

Recasens (*Fonètica*) és el qui més ha reflexionat sobre el canvi, del qual recull diversos exemples -del centenar que té recollits- i que considera condicionat:

- 1) per dissimilació: a) en posició pretònica, del tipus *xacolata, saroll, Palònia, la un*; amb "possibilitat de dissimilació anticipatòria davant de /i/," com *gatim*;
 - b) en posició posttònica, del tipus *tòrtara*;
 - c) per contacte amb vocal velar, del tipus *maurà* 'mourà';
 - d) per veïnatge d'una l, del tipus *alrada* (dels exemples cal eliminar *salcit* 'sarzit', del qual *solcit* és una modificació);
- 2) per assimilació davant vocal baixa (/a/), mitjana central ([ə]) o mitjana anterior ([e], [ɛ]) del tipus *fermatge*.

Comentari

Gran part d'aquests exemples han estat incorporats a les llistes precedents. Tanmateix, cal fer-hi alguns comentaris.

Els exemples de Griera no són objecte de cap interpretació. He considerat *safragànea* -variant que no he trobat enlloc més- com una assimilació a la tònica /á/ i *ganfanons* com una dissimilació de la tònica /ó/; *prametets* podria obeir a una substitució de prefix: tanmateix, atès que Moll l'introdueix amb el sentit de 'posar davant o abans' (< PRAEMITTERE) i que, d'altra banda, no disposem del context, he prescindit d'aquesta variant.

La preferència per la vocal *a* inicial com a vocal més clara, invocada per Moll, a través de l'autoritat de Menéndez Pidal, pot haver influït en el cas de canvis antics (*navalla, aturar, llagosta*, etc.), però no en els més

tardans, sobretot si pertanyen al català oriental (*xacolata, aliva, alicorn, magut, sacós, babó*, etc.), amb articulació de vocal neutra, sense l'atribut de la claredat. Pel que fa a l'ètim d'*acubar* (< OCCUPARE), Coromines, tenint en compte la seva modernitat i la seva àrea restringida, prefereix partir d'un derivat de *cup*, opinió que crec força acceptable.

Entre els exemples elencats pels anteriors estudiosos figuren formes amb *e*, resultat d'una dissimilació antiga, com ho demostra la lingüística romànica i la pronúncia occidental: *redó* (fr. ant. *reond*, cast. *redondo*, port. *redondo*), *esperó* (fr. *éperon*), *pregon, remor, verdolaga* (afegim-hi *lledó, petó, enterbolar, escurir*). En els casos de *redó, remor* i *rellotge* podria considerar-se l'influx del prefix *re-*, com apunta Moll.

Pel que fa a Coromines, remarquem la bona troballa respecte a la dissimilació dels topònims del tipus *la Donzell* (< *lo Donzell*). Interessant també la consideració de la influència del context de *l* velar en el canvi (tipus *palpis*), recollida també per Recasens, actuant com a agent dissimilador: el nombre de casos s'acreix amb les meves llistes (*palvora, estaló, galfó, calbot, flacolera, Calonge, saldar, altrança, palmons, alrada, Palònia, alor*, etc.). Cal, tanmateix, tenir en compte que la major part d'aquests casos es poden explicar per altres factors (dissimilació, assimilació, fonosintaxi, especialment en posició inicial absoluta [*a* *ultrança* > *altrança*]).

Recasens és el qui presenta una tipologia més estructurada del canvi, que *grosso modo* he seguit en la meua classificació. Tanmateix, no he considerat cap apartat amb possible influència de la velar *l*; no veig el tipus *gatim* com a casos de "dissimilació anticipatòria" sinó en tot cas d'assimilació parcial; i he considerat la possible assimilació a /e/, /ɛ/ dins "altres casos," tot i que confesso que no veig clara aquesta acció.

Conclusions

Gràcies a obres com el *Diccionari català-valencià-balear*, al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, a l'*Onomasticon Cataloniae* i als materials inèdits de l'*Atlas lingüístic del domini català*, he pogut recollir més de tres-cents trenta mots afectats per la centralització de *o* (i *u*). Una xifra no gens menyspreable. Cal, però, reconèixer que la major part pertanyen al camp de l'onomàstica o constitueixen variants dialectals. I encara aquestes, sotmeses a certes restriccions. Unes porten l'estigma del vulgarisme (*saldat* 'soldat', *prapaganda*, etc.), fins i tot idiolèctic (*candort* 'cóndor'); d'altres han estat drenades a la llengua antiga (*lambard*); d'altres, només apareixen en pronúncia relaxada (*trabar*); d'altres vénen marcades pel seu localisme (*banito, magró*, etc.); d'altres posseeixen un caràcter opcional (*llabarro / llobarro*).

Però interessa remarcar que quaranta-dos dels mots comuns (si fa no fa el 15 %) pertanyen a la llengua normativa:

abassegar, alicorn, ansí, arguenell, armoll, aturar, aufrany, avalotar (es-), baldar, baldador, bavarada, barromba, boga-ravell, calbot, calostre, caluix, caramull (acaramullar), catxel, clatell, claveguera, encegar, enfarfegar, esbaldregar (esbaldrec, esbaldregat, esbaldregada), estaló, estapolany, llagosta, llamàntol, llambric, llaor, mandonguilles, navalla, palpís, parçoner, pasterol, patarc, pató, patracol, ramarol, salamó, samontà, tafaner, taronja.

I tampoc manquen topònims com *Alaró, la Barroca, sa Calobra, Calonge, Magòria.*

Davant una xifra prou generosa, per descomptat amb les limitacions assenyalades, estariem temptats de parlar d'una "nova llei fonètica del català." Cal reconèixer que, donades les característiques del canvi (variabilitat geogràfica, opcionalitat, context, etc.), seria exagerat arribar a aquesta conclusió. Potser podríem parlar d'una "lleï secundària" o "lleï menor," com diria el nostre homenatjat, entesa com una notable tendència del català (més l'oriental que l'occidental) a centralitzar la /o/ (eventualment la /u/) àtona, especialment en posició inicial. Aquesta tendència ve afavorida quantitativament en primer lloc per la dissimilació i en segon lloc per l'assimilació, tot i que en alguns casos les dues fan acció conjunta. S'afegeixen puntualment a aquests dos factors fenòmens d'homonimització (tipus *palpís* <— *polpís* x *palpar*) i, en el cas de la inicial absoluta, de fonosintaxi (tipus *una olor* → *una lor* → *un(a) alor* → *alor*). Els casos de metàtesi (*llangonisa* <— *llonganissa*) poden tenir com a mòbil aquesta tendència.

A la vista de la força d'aquest canvi cobren més credibilitat propostes etimològiques originals, que devem al talent de J. Coromines, com *abassegar* (< OBCAECARE) i *enfarfegar* (< **enfr*'*ofogar*).

El fet que afecti un nombre alt d'unitats lèxiques, una quarantena de les quals són mots comuns, reconeguts per la llengua estàndard, mereix que les gramàtiques històriques li dediquin almenys un apartat.

JOAN VENY

UNIVERSITAT DE BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, Tomás. *Rondaya de rondayes*, 1817. Ed. Joan Mas i Vives. Palma de Mallorca. 2a ed. 1815.
- Aguiló Dicc.* = *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu. Barcelona, 1914-34.
- AMIGÓ, Ramon. *Toponímia de Vila-seca de Solcina i del seu terme municipal*, Vila-seca / Salou, 1978
- . *Toponímia del terme municipal de Vilallonga de Ter*, Barcelona, 1979.
- . *Noms de lloc i de persona del terme de Prades*, Reus-Prades, 1985.
- . *Materials per a l'estudi dels noms de lloc i de persona, i renoms, del terme de Reus*. 1988.
- ALOMAR, Antoni Ignasi. *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia*. Palma de Mallorca, 1995.
- BADIA, Antoni M. *Gramàtica històrica catalana*. Barcelona, 1951.
- BENEJAM, Joan. *Ciudadella veyà. Recorts d'un quant temps enrera*, Ciudadella. 1909.
- BIETE, Vicenç. *Toponímia de Cabacers i el seu terme*. Barcelona, 1983.
- BOTET, Renat. *Vocabulario rossellonès*, Perpinyà, 1997.
- CABRERA, Maria Rosario. *El món mariner a Dénia*, Alacant, 1997.
- CARDÚS, Maria. "Sobre la pèrdua de la 's final a la Garrotxa." *Miscel·lània Aramon i Serra. Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*. Vol. 3, Barcelona, 1983. 39-42.
- CARRETÉ, Ramon. *Onomàstica de Balsareny*. Tesi doctoral, U de Barcelona, 1996.
- CENTELES, Jacques. *Les dedans de la mer*. Perpinyà, 1979.
- COLL, Pep. *El parlar del Pallars*. Tremp, 1991.
- COLÓN, Germà. "Valenciano calbot 'golpe en la nuca'." *Revista Valenciana de Filologia*, 3 (1953): 211-14.
- COROMINES, Joan. *Tòpica hispèrica*. Vol. II. Madrid, 1972.
- . *Entre dos llenguatges*. Vol. II. Barcelona: Curial, 1976.
- DUARTE, Carles, Alex Alsina. *Gramàtica històrica del català*. 3 vols. Curial, 1984-86.
- FABRA, Pompeu. *Ensayo de gramática de catalán moderno*. Barcelona. 1981.
- FÀBREGAS, Esteve, Carme Rebollo. *La cultura tradicional i el parlar de Lloret*. Lloret de Mar, 1989.
- FIGUERA, Manel. "El parlar de Cerdanya. Característiques gramaticals i aspectes lèxics més importants." *Ceretania* (Puigcerdà) (1998): 203-26
- FONT, Antoni. *Fons verborum* Barcelona, 1637.

- FONT, Bartomeu. *Historia de Llucmajor*. Vol. 5. Mallorca, 1986.
- FORTEZA, Tomàs. *Gramàtica de la llengua catalana*. Palma de Mallorca, 1915.
- FORTUNY, J. B. *La parla d'Ós de Balaguer*. Tesi de Llicenciatura, U de Barcelona, 1983.
- FOUCHÉ, Pierre. *Phonétique historique du roussillonnaï*, Toulouse, 1924.
- GALLART, Josep. *Llengües en contacte a Perpinyà a finals del s. XIX. El vocabulari de les Catalanades d'Un Tal*. Tesi doctoral, U Autònoma de Barcelona, 1994.
- GIMENO, Lluís. *Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1997.
- GRANDÓ, Carles. "Vocabulari rossellonès." *Miscel·lània Fabra. Recull de treballs de lingüística catalana i romànic dedicats a Pompeu Fabra*, Barcelona, 1943 (edició facsímil, Barcelona, 1998).
- GRIERA, Antoni. *Gramàtica històrica del català antic*. Barcelona, 1931.
- . *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*. Barcelona, 1935 (2a ed., 1966).
- GULSOY, Joseph. *Estudis de gramàtica històrica*. València-Barcelona, 1993.
- HUGUET, Alicia. *Catàleg d'espècies d'interès pesquer a Catalunya*. Barcelona, 1991.
- LAMARCA. *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*. Valencia, 1839.
- LLEONART, Jordi, Josep M. CAMARASA. *La pesca a Catalunya el 1722 segons un manuscrit de Joan Salvador i Riera*. Barcelona, 1987.
- LLOPIS, Isabel. *Inventari i estudi dels noms de lloc i de persona de l'antic terme d'Albarca (el Priorat)*. Barcelona, 1994.
- LLORCA, Francesc X. *El llenguatge mariner de la Marina*. Tesi doctoral, U d'Alacant, 1998.
- LUNA, Xavier. "Les vocals tòniques a l'Alt Empordà." *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 28 (1995): 267-303.
- MANENT, Albert. *Toponímia de l'Aleixar i del seu terme*. Tarragona, 1962.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim. *El 'Llibre d'Antiguitats' de la Seu de València*. València-Barcelona, 1994.
- MASCARÓ PASARIUS, Josep. *Corpus de toponímia de Mallorca*. Palma de Mallorca, 1952-62.
- MESQUIDA, Joan A. *El tractat del salitre (Palma 1640). Estudi històric i lingüístic d'un text químic del segle XVII*. Palma de Mallorca, 1996.
- MILA I FONTANALS, Manuel. "Catalán contemporáneo." *Estudios de lengua catalana*. Barcelona, 1875.
- MILLAS, Manuel. *Els microbios*. València, 1884.
- MIRAVITLLES, Joan. *Curs superior de català 1934-1935 professat per Pompeu Fabra*. Andorra la Vella, 1971.
- MOLL, Francesc de B. *Gramàtica històrica catalana*. Madrid, 1952.
- . *Els limatges catalans*. Palma de Mallorca, 1982.

- MONNER, Antoni. *Toponímia de Gandesa i el seu terme municipal*, Tarragona.
- MORAN, Josep. "Notes de toponímia antiga del Pla de Barcelona." *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*. Vol. 1 (*Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Vol. 1), 1980. 103-15.
- MOREU-REY, Enric. "Toponímia del terme, actual i pretèrit, de l'Albiol." *Anuario de Filología* 2 (1976): 447-530.
- . *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*. Barcelona, 1981.
- . *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. Barcelona, 1991.
- . "Comentari lingüístic." *Grup de Recerca Folklorica d'Osona, Cançons i tonades tradicionals de la comarca d'Osona*, Sèrie I. Vol. 2., Barcelona, 1994. 21-26.
- Onomasticon = J. Coromines (director), *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, 1989-97.
- PANYELLA, Vinyet. *Recull de motius de la vila de Sitges (segles XVI-XX)*. Sitges, 1987.
- PERE, Ramon, Ramon AMIGÓ. *Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins*. Barcelona, 1997.
- PLAZA, Carme. *La parla de la Conca de Barberà*. Tarragona, 1996.
- PRATS, Joan. "Toponímia del terme i del poble d'Arbolí." *Revista Catalana de Geografia* I, 3 (1980): 447-528.
- PUIGRÓS, M. Antònia. "Estudi fonètic del parlar de Manacor." *Randa* 14 (*Homenatge a Joan Veny*) (1998): 129-44.
- PUJADES, Jeroni. *Dietari*, a cura de Josep M. Casas Homs. Barcelona, 1975.
- RAMIS, Juan. *Specimen animalium, Vegetabilium et Mineralium in insula Minorca frequentiorum*. Maó, 1814.
- RECASENS, Daniel. *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*. Barcelona, 1985.
- . *Fonètica descriptiva del català*, Barcelona, 1991 (2a ed., 1996 per la qual cito).
- REIXAC, Baldiri. *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, (v. 1748). Vol. 2. Ed. S. Marquès i A. Rossich. Girona, 1981.
- RICHOU, Montserrat. *Aproximació a la història d'Argentona (segles XIII-XV)*. Argentona, 1987.
- RIERA, Carles. *Caracterització de l'idiolècte d'un parlant de Moià*. Barcelona, 1993.
- RIERA, Manel. *Estudi de la llengua catalana a Andorra*. Barcelona, 1992.
- ROS, Carles. *Diccionario valenciano-castellano*. València, 1764.
- SALA, Ernesta. *El parlar de Cadaqués*. Girona, 1983.
- SEGURA, Carles (1998): *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*. Elx.

- VENY, Joan. "Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes." *Revista de Filología Española* 42 (1958-59): 91-149; 43 (1960): 117-202.
- . "Etimologia ictionímica: el català *petarc* 'crenilabrus scina'." Ed. J. L. Melena, *Symbolae Ludovico Mitxelena Septuagenario oblatae*. Vitoria, 1985. 753-761.
- . "L'ètim de *merita* 'fredeluga': entre l'arabisme i l'onomatopeia." *Estudis de llengua i Literatura Catalanes*. Vol. 12 (*Miscel·lània Antoni M. Badia Margarit*. Vol. 4). Barcelona, 1986. 37-61.
- . "Catxel 'Cardium edule', un nou mossarabisme del català." *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques. Miscel·lània d'Homenatge per a Germà Colón*, Tübingen, 1989. 463-475.
- . *Mots d'ahir i mots d'avui*. Barcelona, 1991.
- . *Dialectologia filològica*. Barcelona, 1993.
- . "La importación del fonema /x/ en catalán." *Revista Española de Lingüística* 24 (1994): 1-19.
- . "Dialectologia contrastiva." *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Mallorca*. Barcelona-Palma, 1997.
- . "Els noms catalans del mosquit." *Revista de Filología Románica (Memoria-Homenaje a Pedro Peira Soberón)* 14.2 (1997): 487-501.
- . *Els parlars catalans. Síntesi de dialectologia*. Mallorca, 1998, 12a ed.
- . *Aproximació al dialecte eivissenc*. Mallorca, 1999.
- . "La interferència occitana en l'obra epidemiològica d'Antoni Giraud (1587)." *Mélanges Allières* (en premsa), 1999.

SIGLES

- ALDC = Joan Veny - Lídia Pons (directors). *Atles Lingüístic del Domini Català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans-Universitat de Barcelona (en curs d'elaboració).
- DCVB = Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca, 1930-62.
- DECat = Joan Coromines. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 1980-1986.
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona, Palma de Mallorca, València, 1995.
- FEW = Walter von Wartburg. *Französisches Etymologisches Wörterbuch*. Bonn, Leipzig-Berlin, Basilea, des de 1928.
- LEI = Max Pfister, *Lessico etimologico italiano*, Wiesbaden (en curs de publicació).
- LMP = Manuel Alvar (coordinador): *Léxico de los marineros peninsulares*, Madrid, 1985-1989.
- SOBI = *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, Sant Adrià de Besòs.